

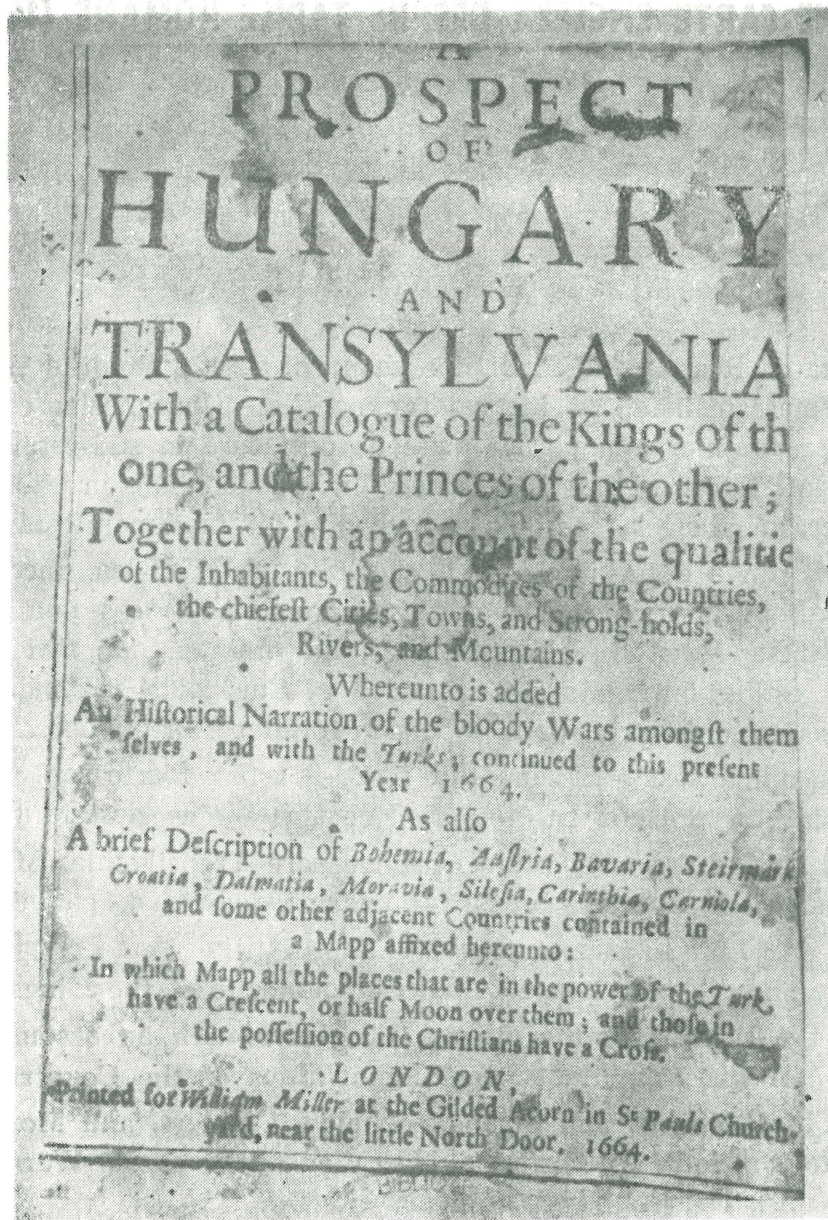
O VECHĂ CARTE ENGLEZĂ DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE (1664)

P. CERNOVODEANU

O dată cu Restaurația Stuartilor, monarhi care, acționînd în spiritul doctrinei mercantiliste, au încurajat expansiunea burgheziei comerciale engleze spre obținerea unor noi piețe de desfacere în sud-estul Europei și în Levant, interesul opiniei publice din îndepărtatele insule britanice pentru această parte a continentului devine tot mai manifestat.

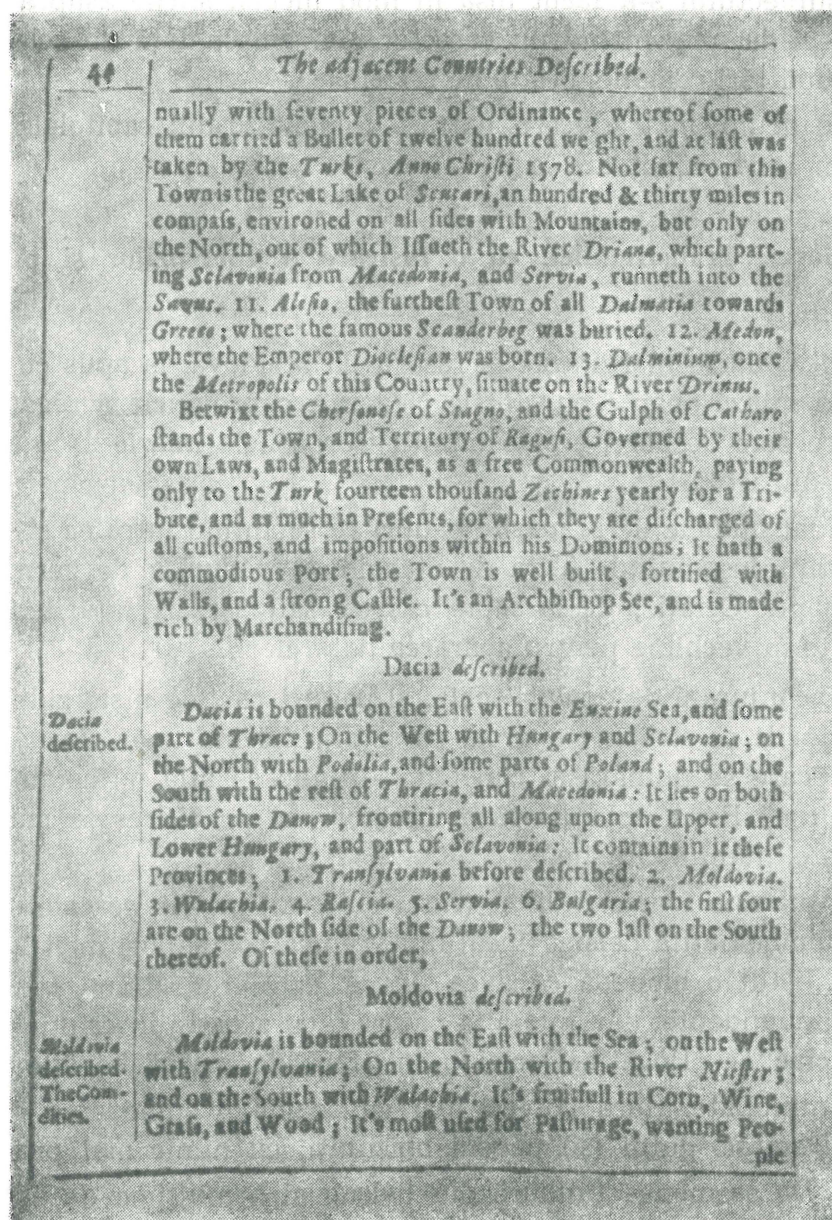
Astfel, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, încep să fie tipărite la Londra — cu o frecvență tot mai sporită — o seamă de relații de călătorii sau lucrări dedicate imperiului otoman, dar mai ales popoarelor creștine subjugate din acest colț al Europei și războaielor duse de austrieci, poloni și venețieni împotriva turcilor¹. Printre asemenea publicații, se numără și o broșură din 1664 — astăzi foarte rară² și necunoscută pînă în prezent istoriografiei noastre — ce descrie țările din centrul și sud-estul continentului, printre care Transilvania, Moldova și Țara Românească. Succinta broșură, numărînd doar 54 de pagini și avînd formatul de 17,5×13,5 cm, poartă următorul titlu: **A / Prospect / of / Hungary / and / Transylvania. / With a Catalogue of the Kings of the / one, and the Princes of the other; / Together with an account of the qualities / of the Inhabitants, the Commodities of the Countries, / the chiefest Cities, Towns, and Strong — holds, / Rivers, and Mountains. / Whereunto is addod / An Historical Narration of the bloody Wars amongst 1664. / As also / A Brief Description of Bohemia, Austria, Bavaria, Steir-mark, / Croatia, Dalmatia, Moravia, Silesia, Carinthia Carniola, / and**

some other adjacent Countries contained in / a Mapp affixed hereunto³:
 / In which Mapp all the places that are in the power of the Turk, / have
 a Crescent, or half — Moon over them; and those in / the possession
 of the Christians have a Cross. / London. / Printed for William Miller at
 the Gilded Acorn in St. Pauls Church — / yard, near the little North
 Door. 1664⁴.



Pe verso-ul foi de titlu figurează licența pentru imprimare, acordată la 30 august 1664⁵ de Sir Roger l'Estrange, „supraveghetor al imprimăriilor și tiparnițelor“ (surveyor of imprimery and printing presses) sub Carol al II-lea și întemeietor al ziarului *The Observator*, la 1681.

Broșura anonimă, ieșită de sub teascurile tipografiei londoneze a lui William Miller, prezintă un deosebit interes nu numai fiindcă este una



dintre cele mai vechi publicații engleze privitoare la țările române⁶, dar și prin faptul că încearcă, pe baza unor informații spicuite fără îndoială din publicații germane și maghiare, să înfățișeze citeva date, mai mult sau mai puțin exacte, asupra Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești. Dacă sub raport geografic și istoric, informația autorului necunoscut al lucrării nu se arată a fi prea bogată și nici corespunzătoare întodeauna adevărului, în schimb datele economice enumerate — confirmate și printr-alte izvoare contemporane — sînt demne de a fi luate în considerare. Tratatul subiectului s-a făcut însă în mod inegal, știrile asupra Transilvaniei, de pildă, prezentînd un caracter mai amplu față de cele privind celelalte două țări române, destul de restrînse⁷.

Redăm acum, în traducere, extrase comentate din capitolele broșurii engleze din 1664 referitoare la țările noastre :

Descrierea Transilvaniei, cu o înșirare a voievozilor și principilor acesteia.

Transilvania se mărginește la răsărit cu Moldova, la apus cu Ungaria de nord, la miază-noapte cu „Rusia Neagră“, o provincie a regatului polon de care este despărțită prin munții Carpați, la miază-zi cu Serbia și Țara Românească.

Și-a luat numele de la marile păduri ce se întind între ea și Ungaria, numele latint însemnînd „Țara de dincolo de păduri“ ; de germani este numită „Șapte Cetăți“, de la șapte castele sau așezări întărite, care au fost ridicate în vechime pentru apărarea hotarelor⁸.

Este înconjurată de dealuri înalte și păduri ca / de niște ziduri, astfel încît trecătorile se străbat cu greu, ca și din pricina unor râuri și pîrîuri — printre care se numără și râul Olt — unde se află o cetate întărită numită Turnul Roșu, spre a apăra trecătoarea ; pe Mureș se mai află și o altă cetate, numită Orăștie.

Pămîntul este foarte roditor, (fiind cultivat) cu vii, cereale și fructe, din care domnea atîta belșug (încă) din vremea romanilor, încît împăratul Traian⁹ a bătut o monedă ce avea figura lui Ceres, ținînd într-o mîină un corn al abundenței, iar într-alta patera¹⁰ cu această înscricție : „**Abundantia Daciae**“ — Bogăția Daciei¹¹. În afară de marea bogăție în grîne și vinuri minunate, (țara posedă mai cu seamă o sumedenie de cireși, pruni de Damasc, gutui (și) pepeni obișnuiți, cu nimic mai prejos celor din Italia. De asemenea țintaură din belșug și o mulțime de alte plante medicinale.

Mai sînt și cîteva mine de aur și argint și mai multe de fier, aramă și cupru (!)¹² și nu puține ocne de sare și mine de pucioasă. Se găsesc atît de multe vite, încît adesea boi mari sînt vînduți pe un florin sau o jumătate de coroană, de cap. Au de asemenea o rasă bună de cai, ce sînt foarte iuți și a căror coame atîrnă pînă la pămînt, ca să nu mai vorbim de mulțimea de animale sălbatice ce trăiesc în pădurile lor și de tot felul de zburătoare (slujind) atît pentru hrană cît și pentru desfătare“ (a vîntătoarei — n.n.).

După ce face un excurs destul de confuz asupra populației Transilvaniei, unde coloniștii sași ar fi fost aduși aici sub Carol cel Mare¹³, iar secuii ar fi urmașii vechilor sciți (!) din vremea lui Atila¹⁴, autorul anonim al broșurii relevă numărul ridicat al locuitorilor, capabil să înlesnească înarmarea chiar a 90 000 de soldați, oastea principatului ridicîndu-se în acea vreme la efectivul de 6000 călăreți și 12 000 pedestrași. Apoi continuă: „Orașele de seamă din Transilvania întemeiate¹⁵ de germani sau sași sînt: 1. **Sibiu**, în latinește Hermanopolis, așezat pe râul Cibin, așa-numit după un oarecare Herman, care a fost întemeietorul său¹⁶. Este ceva mai mic / decît Viena, (asemănându-i-se' prin putere și întindere¹⁷; este foarte întărit atît de mîna omului cît și de natură, deoarece se află (așezat) într-o regiune mlăștinoasă, așa încît intrarea în oraș este foarte îngreuiată. 2. **Brașov**, numit în latină Corona, de unii Brassovia, iar de alții Stephanopolis, nume ce i-a fost dat de Ștefan, regele Ungariei, care l-a refăcut și înfrumusețat¹⁸. Este așezat la hotarul Țării Românești, printre munți împăduriți. Posedă o frumoasă bibliotecă, un fel de Universitate¹⁹ și este cel mai însemnat emporiu sau tîrg din întreaga țară, unde se strînge o mulțime mare, mai cu seamă în timpul bîlciurilor, (alcătuită) din turci, arabi, greci, armeni, poloni, români și alte nații. 3. **Bistrița** numită de germani Noren. Și-a luat numele de la râul Bistrița care curge prin mijlocul său; este o așezare atît de plăcută și îmbietoare, încît nu vezi (acolo) niciodată noroi și murdărie, iar dacă (totuși) se întîmplă să fie, locuitorii indiguesc pe moment râul spre a-l împiedica să curgă, ca să se reverse peste maluri și astfel să curețe ulițele. 4. **Mediaș** (numit de germani Meduish), așa-numit **quadi Medius Consessus**, pentru că se află (așezat) în mijlocul țării²⁰; este un oraș tot așa de curat ca și Bistrița. 5. **Sighișoara**, sau Schesburg, care se găsește pe coasta unui deal. 6. **Sebeș**, sau Laiz²¹, ce a fost odinioară reședința sașilor, dar acum se află în decădere. Este așezat într-o vale foarte adîncă, bine udată de ape și aceste ape (sînt) pline de pești. 7. **Cluj**, numit în latină Claudiopolis, de

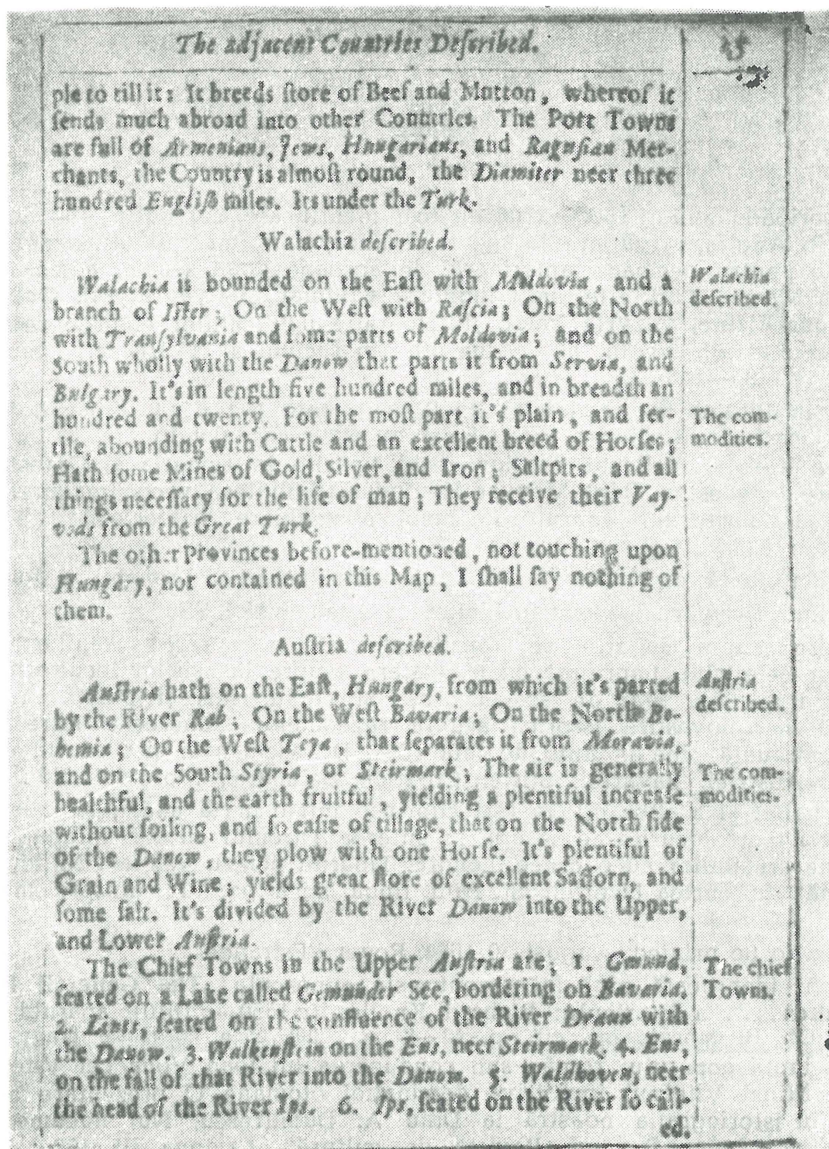
la împăratul Claudius al II-lea, care l-a refăcut²². La început a fost doar o colonie de sași, sau germani, dar în vremurile din urmă ungurii venind ca străini, au fost primiți ca cetățeni și locuiesc (acum) împreună cu ei²³. Orașul este frumos așezat în mijlocul unei câmpii îmbietoare, (fiind) împrejmuit de un zid mareț și înfrumusețat cu clădiri mîndre. 8. **Alba Iulia**, numită acum Weisenberg, este așezată pe un mic pîrîu numit Oratas²⁴, de unde își trage și numele (!). Este clădită pe coasta unui deal în apropierea râului Mureș sau Murse și domină o câmpie cu pomi fructiferi. A fost înainte scaun episcopal și reședința obișnuită a principelui sau voievodul Transilvaniei, dar în urmă s-a așezat aici o garnizoană de soldați unguri, care au luat-o în stăpînire în numele împăratului, ca rege al Ungariei²⁵.

Orașele însemnate aparținînd ungarilor și locuite de ei²⁶ sînt **Ora-dea**, adesea amintită în întîmplările vremurilor din urmă de la năvălirea turcilor (încoace) este așezată la hotarul cu Ungaria. 2. **Turda**, clădită pe sau lîngă așezarea numită de Ptolomeu **Salinae**²⁷ din pricina bogăției ocnelor de sare care se aflau acolo din belșug. 3. **Aiud**, numit de romani **Annium**, după o șosea care duce spre oraș, ce a fost construită de un oarecare Annius și și-a luat astfel numele de la dînsul²⁸; s-au mai păstrat cîteva urme dintr-însa (= șosea). 4. **Deva**, ce este însemnată pentru un soi din cele mai bune vinuri, cu nimic mai prejos celor de la **Venusium** din Italia. 6. **Sălaj**. 7. **Gilău**, despre care e puțin de spus. 8. **Sebeș**, nu departe de care, la mijlocul între acesta și orașul Orăștie, se află o cetate foarte întărită străjuind o trecătoare puternică și îngustă, care duce spre Țara Ungurească (!)²⁹.

Autorul face apoi cîteva considerații istorice privitoare la trecutul Transilvaniei, cucerită de unguri în vremea regelui Ștefan I cel Sfînt și enumeră pe cei mai însemnați voievozi ai provinciei, dintre care cităm pe Ioan de Hunedoara „un viteaz și renumit conducător de oști și un mare apărător al țării sale împotriva turcilor“, pe Ioan Zápolya, numit de Solomon I rege vasal al Ungariei, pe românul Ștefan Mailat, fost căpitan al cetății Făgărașului, pe Ștefan Báthory, ajuns rege al Poloniei, pe Sigismund Báthory, aliatul apoi inamicul lui Mihai Viteazul, pe Gabriel Bethlen, rîvnind la coroana regatului „dac“, pe cei doi Rákóczi, Gheorghe I și Gheorghe al II-lea (în timpul acestuia din urmă încercîndu-se desrobirea Transilvaniei de sub robia otomană) și în sfîrșit pe Mihail I Apafi, înscăunat de turci.

Descrierea Moldovei

„Moldova se mărginește la răsărit cu Marea (!)³⁰, la apus cu Transilvania, la miază-noapte cu râul Nistru și la miază-zi cu Țara Românească. Este bogată în cereale, vin, cîmpii și păduri; este folosită mai mult pentru pășuni, avînd nevoie de locuitori care s-o gospodărescă³¹; / posedă un număr mare de cornute și oi, din care trimite multe în alte țări. Porturile sînt pline de negustori armeni, evrei, unguri și raguzani; țara are o formă mai mult rotundă, cu diametrul de 300 mile engleze³². Este supusă turcilor“.



Descrierea Țării Românești

„Țara Românească se mărginește la răsărit cu Moldova și un braț al Dunării, la apus cu Serbia, la miază-noapte cu Transilvania și o parte a Moldovei, iar la miază-zi numai cu Dunărea, ce o desparte de Serbia și Bulgaria. Lungimea sa este de 500 mile, iar lățimea de 120; este alcătuită în cea mai mare parte din cîmpie (fiind o țară) roditoare, îmbelșugată în vite și cu o rasă foarte frumoasă de cai. Are cîteva mine de aur³³, argint și fier, ocne de sare și toate cele trebuincioase pentru viața omului. Voievozii ei sînt numiți de sultan“.

NOTE

1. Pentru perioada anilor 1660—1700 au fost identificate, cel puțin, 146 de tipărituri apărute în Anglia, privitoare la sud-estul Europei și imperiul otoman, față de 128 cunoscute pentru perioada anterioară, de aproape două secole, adică 1482—1660, cf. Berna Moran, *Türklerle ilgili ingilicze yayınlar bibliyografyası. Onbeşinci yüzyıldan onsekizinci yüzyıla kadar.* (Bibliografia publicațiilor engleze referitoare la turci, începînd din secolul al XV-lea pînă în secolul al XVIII-lea.) Istanbul, 1964, p. 1—85 și 85—145.
2. Păstrată în Biblioteca Academiei R.S.R., sub cota I 116 314. Această lucrare nu este menționată de B. Moran, op. cit., și nu figurează nici în masiva culegere a lui Szabó Károly, dedicată cărților vechi tipărite în Ungaria și Transilvania sau referitoare la acestea, *Régi Magyar Könyvtár* (Biblioteca veche maghiară). Vol. 2. (Manual al tipăriturilor apărute în limbi nemaghiare în perioada 1473—1711.) Budapest, 1885.
3. Harta menționată nu însoțește din nefericire lucrarea. Probabil a fost sustrasă demult din exemplarul păstrat în Biblioteca Academiei R.S.R.
4. „O privire asupra Ungariei și Transilvaniei. Cu o înșirare a regilor uneia și a principilor celeilalte, împreună cu o relatare asupra însușirilor locuitorilor, produselor țărilor, celor mai de seamă orașe și cetăți, râuri și munți. La care este adăugată și o povestire istorică asupra războaielor sîngeroase între aceștia și turci, continuată pînă în anul de față 1664. De asemenea, și o scurtă descriere a Boemiei, Austriei, Bavariei, Stiriei, Croației, Dalmației, Moraviei, Sileziei, Carintiei, Carnoliei și a altor cîteva țări cuprinse într-o hartă adăugată la aceasta; în care hartă toate locurile ce se află în puterea Turcului au o semilună, iar cele în stăpînirea creștinilor au o cruce. Londra. Tipărită pentru William Miller la „Ghinda Aurită“ în curtea bisericii St. Paul, lângă mica poartă dinspre miazănoapte. 1664“.
5. „Licensed to be printed. August 30 1664. Roger l'Estrange“.
6. Cea dintîi identificată pînă în prezent este cunoscuta „The Generall Historie of the Turkes...“, a istoricului Richard Knolles (c.1550—c.1610), apărută la Londra în 1603 (Cf. B. Moran, op. cit., p. 42—43, nr. 50) care cuprinde fragmente privitoare la lupta poporului român sub conducerea lui Ioan Vodă cel Viteaz al Moldovei și Mihai Viteazul împotriva dominației otomane. O prezentare a cărții lui Knolles în istoriografia noastră la Dinu A. Dumitrescu, *Noi documente despre Mihai Viteazul* în „Ramuri. Revistă de cultură“, Craiova, III (1966), nr. 7 (24) (15 iunie—15 iulie), p. 4.

7. Despre Transilvania se tratează între pp. 33—40, iar despre Moldova și Țara Românească în pp. 44—45.
8. Tradiție factice lansată încă din secolul al XV-lea de cărturarul italian Aeneas Sylvius Piccolomini (devenit papă sub numele de Pius al II-lea (1458—1464) în **Opera Geographica et Historica**, Helmstad, 1499, p. 226, ap. * * * **Călători străini despre țările române**, vol. I, București, 1968, p. 471.
9. De fapt Traian Decius, împărat roman între 249—251, confundat de autor cu Traian cuceritorul Daciei.
10. Vas de forma unei farfurioare cu fundul plat, folosit de romani pentru libațiuni.
11. Legenda monedei este greșit descifrată „Abundantia Daciae” în loc de „Abundantia Aug(usti)”, ce figurează pe antoninianul de argint bătut de împăratul Traian Decius, cf. H. Mattingly, Edward Sydenham și C. V. Sutherland, **The Roman Imperial Coinage** (Monedele imperiale romane), vol. IV, partea a III-a, London, 1949, p. 121, 124, 129, unde figurează și o reprezentare a monedei (avers și revers), în pl. 10, nr. 10. Autorul anonim al broșurei engleze nu a reușit să descrie exact nici reversul monedei, ce înfățișează în realitatea o figură feminină simbolizând „Abundantia” (nu Ceres!) ținând în ambele mâini cornul abundenței aplecat în jos și nici o pateră.
12. Exprimare greșită: **Brass and Copper**.
13. Teorie eronată din vremea Renașterii, pusă în circulație de Sebastian Münster, **Cosmographia...** Basel, 1550, p. 917 și Ascanio Centorio degli Hortensii, **Commentarii della guerra di Transilvania...**, Venezia, 1566, p. 71. (Cf. și * * * **Călători străini despre țările române**, I, p. 507).
14. De asemenea o plâsmuire a istoriografiei medievale maghiare redată în opera umanistului Anton Verancsics (**ibidem**, I, p. 400).
15. De fapt locuite și de români, dar aflate sub administrația sașilor.
16. Afirmatia fantezistă întâlnită la umanistul transilvan Georg Reicherstorffer, **Chorographia Transilvaniae...**, Vienna, 1550, p. 8, ap. **Călători străini...**, I, p. 214.
17. Comparația întâlnită în **Cosmographia...** lui Sebastian Münster, p. 919 (**ibidem**, I, p. 504).
18. Etimologie greșită. Stephanopolis este de fapt traducerea în l. greacă a numelui german Cronstadt (Cf. Reicherstorffer, **op. cit.** p. 10 ap. **Călători străini...** I, p. 216) și nu are nimic de a face cu Ștefan I cel Sfânt, regele Ungariei (1001—1038).
19. Este vorba de colegiul înființat la 1 decembrie 1544 după principii umaniste de Ioan Honterus (1498—1549); despre bibliotecă amintește și Reicherstorffer, **ibidem**.
20. Etimologie gratuită, influențată de **Chorographia** lui Reicherstorffer, p. 12.
21. Inexact. Laz (Láz sau Sebeslá) este un sat din com. Săsciori, în apropierea orașului Sebeș.
22. Afirmatie gratuită care nu se sprijină pe nici un temei.
23. Prima mențiune privitoare la caracterul mixt al populației stabilită în centrul orașului Cluj în **Stavromachia** lui Stephan Taurinus tipărită la Viena în 1519 (Cf. **Călători străini...** I, p. 159).
24. Evidentă confuzie pentru Ompay (Ampoi), afluent al Mureșului, care nu are nici o legătură cu originea numelui dat orașului Alba Iulia, atribuit de Taurinus a se datora împărătesei Iulia Augusta, mama lui Marc Aureliu (**ibidem**, p. 158).
25. Informație inexactă. Autorul trebuie să fi făcut o confuzie între Alba-Iulia (în l. germană Weissenburg) și orașul de hotar, între pașalâc de Buda și Ungaria ocupată de Habsburgi, Székesfehérvár (în l. germană Stuhlweissenburg), unde se încoronau pe vremuri regii maghiari și care într-adevăr se afla în zona luptelor ce s-au dat între turci și austriaci la 1663—1664.
26. Adică și cu populație ungurească pe lângă băștinașii români.
27. Identificarea greșită. Așezarea Salinae menționată în **Indreptarul geografic** al lui Ptolomeu desemnează de fapt actuala localitate Ocna Mureș, aflată la sud-vest de Turda (Cf. Claudii Ptolomaei **Geographia** ed. C. Müller, vol. I, Paris, 1883, III, 8, 4, ap. **Izvoare privind Istoria României**, I, București, 1964, p. 544 și 545).

28. Afirmație gratuită neîntemeiată pe vreun izvor istoric.
29. Evidentă confuzie geografică a autorului; cetatea despre care este vorba aici, greu de identificat ca atare în lipsa unei precizări mai riguroase a textului, nu putea să se afle decât la hotarul Transilvaniei cu Țara Românească.
30. Desigur Marea Neagră, dar conținutul geografic a ltextului este confuz.
31. Afirmație neîntemeiată, întâlnită la mulți călători străini din veacurile XVI—XVII, privitoare la așa-zisa lpsă a mîinii de lucru pentru gospodărirea ogoarelor, dezmințită cu totul de izvoarele interne.
32. O milă engleză este egală cu 1609,31 m.
33. Afirmație eronată. De fapt se extrăgeau cantități infime din acest metal prețios din nisipul depus la revărsarea unor riuri de munte mai însemnate, printre care Oltul, iar exploatarea se efectua mai ales cu robi țigani, cf. și C. Șerban, **Contribuții la istoria meșteșugurilor din Țara Românească: țiganii rudari în sec. XVII—XVIII** în „Studii”, XII (1959), nr. 2, pp. 131—147.